

with the updating of the system of legislation of independent Ukraine and the expansion of the sphere of agrarian-legal regulation.

Taking into account existing scientific approaches, it is possible to allocate two great periods of development of the agrarian legislation:

And - from the end of the 1960s to the beginning of the 1990s - the period of formation and development of agricultural legislation of the USSR and the Ukrainian SSR;

II - from the beginning of the 1990s - till now - the period of development of the agrarian legislation of Ukraine.

The modern period of development of agrarian legislation is characterized by essential features related to the emergence of new types of agrarian relations, the expansion of the range of their subjects in the context of agrarian reform in Ukraine. This is reflected in the qualitative updating of the content of the normative legal acts of the agrarian legislation, deepening their complex content, and increasing the scope of agrarian-legal regulation.

Future development of agrarian legislation provides for its systematization, including the development and approval of a codified act of agrarian legislation of Ukraine. In addition, the essential direction of the development of Ukrainian agrarian legislation is its adaptation to the requirements of the EU and WTO acts.

Keywords: agrarian legislation, agricultural legislation, agriculture, agrarian relations.

Грицан О.А.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ НАДР

УДК 349.6

Постановка проблеми. В умовах несприятливої екологічної ситуації, притаманної багатьом регіонам України, важливе значення для забезпечення права людини на охорону здоров'я має належне правове регулювання використання та охорони лікувальних природних ресурсів. Згідно зі ст.6 Закону України «Про курорти» [1] до таких ресурсів належать мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Як зазначається у літературі, «природні лікувальні ресурси за своєю фізичною та екологічною природою не є якимось окре-

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ним видом природних ресурсів – це ті самі ресурси надр, землі, водних об'єктів, ... які відрізняються серед інших аналогічних природних ресурсів лише однією істотною ознакою – природною лікувальною якістю» [2, с.293]. Більшість із перелічених у законі природних лікувальних ресурсів є ресурсами надр. До них відносяться не лише ті, використання яких передбачає їх відокремлення від геологічного середовища (мінеральні та термальні підземні води, лікувальні грязі, ропа тощо), але й сам унікальний мікроклімат цього середовища, який доволі давно застосовується з метою лікування та профілактики окремих захворювань (соляні печери та шахти).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні засади правового регулювання відносин з приводу використання лікувальних ресурсів надр більшою чи меншою мірою висвітлені у працях багатьох представників еколого-правової доктрини, серед яких, зокрема, А.Г. Бобкова, Н.Р. Кобецька, О.С. Петлюк, О.М. Ткаченко, І.В. Хохлова, Ю.С. Шемшученко, О.П. Шем'яков. Проте специфіка правового регулювання таких відносин досі не стала об'єктом комплексного дослідження. Проблема ускладнюється також наявністю прогалин у правовому регулюванні відносин використання лікувальних ресурсів тих територій, які не належать до курортів.

Метою статті є дослідження сучасного стану законодавчого регулювання використання та охорони лікувальних ресурсів надр, виявлення існуючих недоліків і формулювання пропозицій щодо їх виправлення.

Виклад основного матеріалу. Природні лікувальні ресурси – це ресурси з подвійним правовим режимом. На такі ресурси, як зазначається у доктрині природоресурсного права, поширюється курортне законодавство, а також відповідне галузеве законодавство про надра землі, води, атмосферне повітря, клімат, рослинний, тваринний світ тощо [2, с. 294]. Таким чином, користування корисними копалинами, які мають лікувальні властивості, підпадає під регулювання курортного законодавства та законодавства про надра, а якщо мова йде про користування підземними мінеральними водами – також водного законодавства.

Чинний Кодекс України про надра (далі – КУпН), що покликаний регулювати суспільні відносини з приводу охорони і використання надр, не містить жодної вказівки щодо спеціального режиму використання їх лікувальних ресурсів.

Водний кодекс України (далі – ВК України), дія якого поширюється на діяльність по експлуатації усіх підземних вод, у ст. 62 закріплює норму, відповідно до якої водні об'єкти, що мають природні лікувальні властивості, можуть належати до категорії лікувальних, якщо їх включено до спеціального переліку. Такий перелік затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері розвитку водного господарства. Водні об'єкти, віднесені у встановленому порядку до категорії лікувальних, можуть використовуватися виключно у лікувальних і оздоровчих цілях.

Відповідно до Порядку здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання, затвердженого Наказом МОЗ України від 2 червня 2003 № 243 [3] природні підземні мінеральні води, залежно від ступеня мінералізації, поділяються на три групи: лікувальні, лікувально-столові та столові. Група мінеральних підземних вод визначається відповідно до ДСТУ 878-93 «Води мінеральні питні» або ГСТУ 42.10-02-96 «Води мінеральні лікувальні» на підставі бальнеологічного висновку (довідки про кондиції) і вноситься до протоколів Державної комісії України по запасах корисних копалин. Природні підземні мінеральні лікувальні води визначаються як природні підземні мінеральні води об'єктів (родовищ), які мають виражену лікувальну і профілактичну дію на організм людини, характеризуються мінералізацією більше 8,0 г/дм³ або меншою при умісті в них біологічно активних компонентів та сполук не нижче прийнятих бальнеологічних норм відповідно до кондицій, установлених для кожного об'єкта

(родовища), вода яких використовується без додаткової обробки, що може вплинути на хімічний склад та мікробіологічні властивості, згідно з медичним (бальнеологічним) висновком. Води з мінералізацією від 1,0 до 1,5 г/дм³ досліджують на біологічну активність для визначення їх типу: столові або лікувально-столові води. Мінералізація вод до 1 г/дм³ є підставою їх віднесення до категорії столових.

При цьому варто зауважити, що виходячи зі змісту ст. 6 Закону України «Про курорти» лікувальними ресурсами можуть бути усі мінеральні підземні води, в тому числі і столові.

Іншими лікувальними ресурсами надр, відмінними від підземних мінеральних вод, є лікувальні грязі, ропа та озокерит. Лікувальні грязі (пелоїди) – це торфові, сапропелеві, мулові сульфідні, прісноводні глинисті мули, сопкові гідротермальні мули складені із мінеральних та органічних речовин, що пройшли складні перетворення внаслідок фізико-хімічних, хімічних, біохімічних процесів та являють собою однорідну тонкодисперсну пластичну масу, яка застосовується у нагрітому стані для грязелікування. Роба – це насичена солями вода соляних озер (лиманів), порожнин і пор донних відкладів. Озокерит (гірський віск) – це групова класифікаційна назва бітумів, масляна частина яких складена твердими вуглеводнями, переважно парафінового ряду (церезини).

Усі із зазначених корисних копалин згідно чинного законодавства є корисними копалинами загальнодержавного значення [4]. Однак як лікувальні ресурси також вони підлягають спеціальній класифікації, що впливає на правовий режим їх використання. Так, родовища підземних мінеральних вод поділяють на три категорії: I категорія - родовища унікальних мінеральних підземних вод; II категорія - родовища рідкісних мінеральних підземних вод; III категорія - всі інші родовища мінеральних підземних вод.

Як уже зазначалося, підставою для визнання природних ресурсів надр лікувальними та внесення до відповідного реєстру, є наявність бальнеологічного висновку, який визначається як висновок на підставі комплексних медико-біологічних та інших спеціальних досліджень складу та властивостей природних ліку-

вальних ресурсів, щодо можливості використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань; документ, який регламентує якість природних лікувальних ресурсів, а також кондиційний склад корисних і шкідливих для людини компонентів. Процедура його одержання також визначена Порядком здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання.

Організацію та здійснення комплексних медико-біологічних, геолого-гідрологічних та інших дослідницьких робіт природних лікувальних ресурсів, надання медичного (бальнеологічного) висновку щодо медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, які використовуються у санаторно-курортній мережі або позакурортно, у т.ч. для промислового використання, за дорученням МОЗ України виконує Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України, який атестований та акредитований в установленому порядку на право проведення досліджень природних лікувальних ресурсів.

Дослідження природних лікувальних ресурсів складаються з двох етапів - доклінічних досліджень та клінічних випробувань. Доклінічні дослідження природних лікувальних ресурсів – це комплекс гідрогеологічних, фізико-хімічних, мікробіологічних, санітарно-епідеміологічних, фізіологічних та інших досліджень, у процесі яких обґрунтовуються їх ефективність та безпека. Геолого-гідрологічні дослідження визначаються як геологічні, гідрогеологічні та гідрологічні дослідження природних лікувальних ресурсів, їх походження, умов залягання, фізичних і хімічних властивостей, взаємодії з гірськими породами, атмосферними та поверхневими водами, закономірностей явищ та процесів у них, а також можливості їх практичного використання. Клінічні випробування природних лікувальних ресурсів – це вивчення на людині їх ефективності та безпеки з метою виявлення або підтвердження бальнеологічних та інших властивостей, можливих побічних реакцій при застосуванні.

На сьогодні законодавством передбачено додаткові вимоги щодо геологічного вивчення лікувальних ресурсів надр у порів-

нянні з іншими мінеральними ресурсами. Така діяльність відбувається згідно з Інструкцією із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ лікувальних грязей, затвердженої Наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин від 12 грудня 2004 року № 298 [5] та Інструкцією із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ мінеральних підземних вод, затвердженої Наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин від 14 березня 2002 року № 32 [6].

Родовища підземних мінеральних вод та лікувальних грязей вважаються підготовленими до промислового освоєння за умови дотримання ряду умов, а саме: затвердження балансових експлуатаційних родовищ Державною комісією України по запасах корисних копалин; такі запаси відповідають законодавчо встановленим співвідношенням категорій розвіданості та задовольняють вимоги надрокористувача; якість лікувальних грязей вивчена за всіма показниками відповідно до встановлених кондицій; оцінено вплив розробки родовища на довкілля та можливість комплексного використання мінеральних вод; одержано попередні погодження на спеціальне користування земельними ділянками з метою видобування мінеральних вод або лікувальних грязей тощо.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про курорти», родовища корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, надаються у користування юридичним і фізичним особам для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Підземні лікувальні мінеральні води можуть використовуватися для промислового розливу. Порядок надання у користування таких родовищ визначається Кодексом України про надра та іншими актами законодавства.

Розробка родовищ підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, здійснюється на підставі спеціального дозволу, який на сьогодні надається Державною службою геології та надр України у порядку, визначеному законодавством України. За загальним правилом, такий дозвіл можна одержати

на основі перемоги на аукціоні. Однак для геологічного вивчення і видобування природних лікувальних ресурсів лікувально-профілактичними та санаторно-курортними закладами, які спеціалізуються на їх використанні виключно для лікувальних цілей і мають лікувальну інфраструктуру, спеціальний дозвіл надається без проведення аукціону (пп.7 п.8 Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами) [7].

Мінеральні води, лікувальні грязі, що належать до природних лікувальних ресурсів, видобуваються в обсягах, ліміт яких затверджується Державною комісією України по запасах корисних копалин.

Видобуток підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, здійснюються згідно із затвердженими проектами та встановленими Державною службою геології та надр України квотами.

Спеціальні вимоги щодо охорони лікувальних мінеральних ресурсів також встановлено в Законі України «Про курорти». Зокрема, відповідно до ч.2 ст. 28 Закону, для курортів, які використовують родовища лікувальних корисних копалин, встановлюються округи санітарно-гірничої охорони, метою яких є збереження лікувальних властивостей таких ресурсів, а також запобігання їх забрудненню, пошкодженню та передчасному виснаженню. Проте, у законі розкривається лише зміст поняття «округ санітарної охорони», в той час як «округ санітарно-гірничої охорони» залишається поза увагою. На перший погляд, ці поняття законодавець ототожнює. Однак чітка норма про встановлення округу санітарно-гірничої охорони саме для територій з підземними лікувальними ресурсами свідчить про відмінність цих правових режимів. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» термін «округ санітарно-гірничої охорони» взагалі не використовується.

Округ санітарної охорони поділяється на три зони: перша зона (зона суворого режиму); друга зона (зона обмежень); третя зона (зона спостережень. Для кожної із зазначених зон законом встановлюється особливий режим. Проте, як впливає із законо-

давчих положень, можливість встановлення режиму округів і зон санітарної або гірничо-санітарної охорони існує лише за умови створення на базі лікувальних ресурсів курорту. Спеціальні умови щодо охорони таких ресурсів поза діяльністю курорту чинним законодавством не передбачаються. Частково цю проблему повинна вирішувати норма ВК України про те, що охорона водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних, здійснюється в порядку, встановленому для санітарної охорони курортів (ст.104 ВК України). Проте в контексті сказаного доцільною видається закріплення в КУпН вказівки, що в межах лікувально-оздоровчої місцевості, де виявлені ресурси надр із лікувальними властивостями повинен встановлюватися округ санітарно-гірничої охорони.

Стосовно використання та охорони лікувальних ресурсів геологічного середовища (лікувального геологічного мікроклімату) чинне законодавство спеціальних вимог не містить. Наявність в межах певної території відповідних геологічних об'єктів чинним законодавством чітко не визначається як підстава її визнання лікувально-оздоровчою місцевістю. Водночас, використання мікроклімату підземних соляних шахт та карстових печер є загальноновизнаним напрямком немедикаментозного лікування органів дихання, реабілітації та профілактики ряду захворювань, та називається спелеотерапією.

В Україні геологічні об'єкти з лікувальним мікрокліматом були розташовані, зокрема, у смт. Солотвино Закарпатської області, де у шахтах № 8 та № 9 довгий час знаходились підземні приміщення алергологічних лікарень. На жаль, відсутність будь-яких вимог щодо охорони таких ділянок надр можна розглядати як одну із причин, внаслідок якої у 2008 році підземними водами було затоплено підземні приміщення з лікувальним мікрокліматом шахти № 9 солотвинського солерудника. У травні 2011 року через підтоплення припинилося використання оздоровчих ресурсів шахти № 9.

На сьогодні спеціалістами активно обговорюються можливі варіанти щодо відновлення підземних соляних печер з унікальним мікрокліматом. Пропонується, зокрема, видобування солі за допомогою горизонтальних виробок – штолень, у яких

надалі можна буде розміщувати підземні алергологічні лікарні [8]. Однак зазначені заходи не зможуть вирішити проблему охорони лікувального геологічного середовища, оскільки поряд зі створенням спелеологічних об'єктів на цих територіях і надалі планується видобування солі. Така діяльність хоча і може мати економічну значимість, проте завдаватиме шкоди унікальним геологічним об'єктам. Тому доцільним у даному випадку вбачається запровадження округу гірничо-санітарної охорони для територій, в межах яких розташовані лікувальні печери. По аналогії із правовим режимом округу санітарної охорони курорту, в цій зоні повинна бути заборонена будь-яка господарська чи інша діяльність, яка може негативно вплинути на геологічні об'єкти з лікувальним мікрокліматом, і проводитися лише заходи по підтримці їх стану, охороні від підтоплення підземними водами тощо.

Висновок. Не зважаючи на те, що велика кількість лікувальних природних ресурсів є ресурсами надр, КУпН не містить жодних вимог, які би визначали специфіку їх використання і охорони. Особливості правового режиму лікувальних ресурсів надр визначає Закон України «Про курорти». Тому за потрібне видається закріпити у КУпН вказівку, що до відносин, пов'язаних із використанням та охороною лікувальних ресурсів надр, застосовуються також положення Закону України «Про курорти». Необхідним заходом є запровадження режиму санітарно-гірничого округу для тих лікувально-оздоровчих місцевостей, де виявлено родовища з лікувальними ресурсами, проте не організовано курорт. Доцільним також видається законодавче закріплення вимоги щодо створення санітарно-гірничого округу на територіях, де наявні соляні печери та інші геологічні об'єкти з мікрокліматом, який може використовуватися для оздоровлення людей і профілактики захворювань.

1. *Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 50. – Ст. 435.*
2. *Природноресурсове право України: Навч. посіб. / [А.Е. Бавбекова, Л.О. Бондар, Н.С. Гавриш та ін.]; за ред. І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2005. – 376 с.*
3. *Про затвердження Порядку здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення ме-*

тодів їх використання: *Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2003 № 243 // Офіційний вісник України. – 2003. - № 36. – С.179. – Ст.1970.*

4. *Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827.*
5. *Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ лікувальних грязей: Наказ Державної комісії України по запасах корисних копалин від 12 грудня 2004 року № 29 // Офіційний вісник України. – 2005. - № 2. – С.467. – Ст.118.*
6. *Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ мінеральних підземних вод: Наказ Державної комісії України по запасах корисних копалин від 14 березня 2002 року № 32 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 14. – С.455. – Ст.787.*
7. *Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету міністрів України від 30 травня 2011 року № 615 // Офіційний вісник України. – 2011. - № 45. – С. 49. – Ст. 1832.*
8. *Без здоров'я і ... солі [Електронний ресурс] / День. Щоденна всеукраїнська газета. – 24 грудня 2010 року. - № 237-238. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/298816>*

Грицан О.А. Окремі питання правового регулювання використання та охорони лікувальних ресурсів надр.

У статті досліджуються особливості правового регулювання відносин з приводу використання та охорони лікувальних ресурсів надр. Аналізується стан сучасного законодавства у цій сфері, виокремлюються існуючі проблеми та формулюються пропозиції щодо їх розв'язання.

Ключові слова: надра, лікувальні ресурси, підземні мінеральні води, курорт.

Грицан О.А. Отдельные вопросы правового регулирования использования и охраны лечебных ресурсов недр.

В статье исследуются особенности правового регулирования отношений по поводу использования и охраны лечебных ресурсов недр. Анализируется состояние современного законодательства в этой сфере, выделяются существующие проблемы и формулируются предложения по их решению.

Ключевые слова: недра, лечебные ресурсы, подземные минеральные воды, курорт.

Hrytsan O. Separate questions of legal regulation of remedial subsoil resources use and protection.

In the article it is researched the peculiarities of legal regulation of relations concerning remedial subsoil resources use and protection. The state of modern legislation in this area is analyzed, the existing problems are separated and the offers as to their solution are stated.

Some measures can not solve the problem of the protection of the therapeutic geological environment, since along with the creation of speleological objects in these territories, further mining of salt is planned. Such activity may have economic significance, but it will harm the unique geological objects. Therefore, it is expedient in this case to introduce a mining and sanitary district for areas within which therapeutic caves are located. By analogy with the legal regime of the sanitary protection district of the resort, any economic or other activity that may adversely affect the geological objects with a therapeutic microclimate should be prohibited in this zone, and only measures to maintain their condition, protection against flooding underground waters, etc.

Keywords: subsoil, remedial resources, subsoil mineral waters, resort.

Данилюк Л.Р.

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МИСЛИВСЬКИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

УДК 349.6:639.1

Постановка проблеми. Мисливські природні ресурси – це мисливські тварини, вольєрна дичина, підсадна дичина, продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь, продукція полювання та мисливські трофеї, які використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема, в частині їх охорони, використання та відтворення, розвитку мисливського собаківництва, з урахуванням обмежень, визначених законодавством).

Необхідність визначення поняття правовідносин використання мисливських природних ресурсів, виокремлення видів та з'ясування особливостей використання цих природних ресурсів зумовлена специфікою їх правового режиму і завданнями мисливського господарства.

Так, до спеціальних ознак правового режиму мисливських природних ресурсів належать: 1) особливий об'єкт регулювання, яким виступають мисливські природні ресурси; 2) особлива мета – забезпечення охорони, раціонального використання та відтво-